

Maków Nowy, dnia 18.11.2024 r.

dr hab. Rafał Zapłata, prof. ucz.
Instytut Informatyki
Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
Szkoła Nauk Ścisłych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR. MARCINA MICHALSKIEGO PT. „POSZUKIWACZE
SKARBÓW” W KONTEKŚCIE DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO, NAPISANEJ POD
KIERUNKIEM PROF. DR HAB. DANUTY MINTY-TWORZOWSKIEJ**

Podstawą sporządzenia recenzji jest pismo prof. dr. hab. Andrzeja Michałowskiego, Dziekana Wydziału Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z dnia 05 listopada 2024 r., jak również *Ustawa z dnia 14 marca 2023 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*, w tym zapis art. 13, pkt 1 „Rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Recenzowana praca doktorska pt. „*Poszukiwacze skarbów*” w kontekście dziedzictwa archeologicznego liczy 310 stron maszynopisu (format A4), wraz z tytułową, i składa się z: spisu treści, 13 części – rozdziałów, w tym wstępu, 10 rozdziałów zasadniczych, podsumowania i zakończenia, a także z bibliografii, wykazu aktów prawnych, spisu rycin oraz załącznika. Całość wzbogacona jest licznymi ilustracjami, wykresami, tabelami oraz odwołaniami do literatury przedmiotu. Praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Danuty Minta-Tworzowskiej, wpisuje się w nurt badań i zainteresowań Promotora i archeologicznej - metodologicznej szkoły poznańskiej, kierując uwagę na niezwykle ważne zjawisko jakim jest „poszukiwanie skarbów” w Polsce, z jednoczesnym widzeniem społecznych wymiarów i zainteresowań dziedzictwem kulturowym.

We *Wstępie* (w rozdziale pierwszym wg numeracji zaproponowanej w spisie treści, jak i całej pracy), składającym się z 5 części – 5 podrozdziałów, zatytułowanym *Dziedzictwo archeologiczne wobec zagrożeń współczesnego świata* Autor rozprawy zaprezentował sposób rozumienia tytułowego dziedzictwa archeologicznego, jak również zagrożeń, które wiąże bezpośrednio z tzw. „poszukiwaniami skarbów”. W kolejnej części zatytułowanej *Cele pracy*, Autor przedstawił zasadniczy cel pracy, którym jest „ocena wpływu działalności detektorystów (i szerzej eksploratorów) na stan zachowania elementów dziedzictwa archeologicznego i próba wypracowania modelu przeciwdziałania destrukcji dziedzictwa dokonywanej w wyniku czynności poszukiwawczych”. Poza tym Autor zaprezentował kolejny cel, który – w formie deklaracji – określił jako analizę „przyczyn podejmowania aktywności związanej z poszukiwaniem zabytków przez osoby nieposiadające wykształcenia wyższego”, podejmując się wieloaspektowej analizy środowiska określanego mianem „poszukiwaczy skarbów”, w szerszym kontekście społecznym. W tej części zostały również przedstawione zakładane efekty pracy, jak i środki pozwalające zrealizować wyżej wymienione cele, do których należy zaliczyć przede wszystkim (1) „precyzyjne zdefiniowanie” związanych z ww. zjawiskiem zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego, (2) podjęcie próby „wypracowania płaszczyzny współpracy w ramach działań wspólnotowych”, (3) „uporządkowanie wiedzy w zakresie polskiego i międzynarodowego prawa ochrony zabytków”, (4) „wskazanie możliwości pewnego konsensusu między środowiskiem akademickim a poszukiwaczami oraz wypracowanie płaszczyzny potencjalnej współpracy między tymi środowiskami”, (5) podjęcie próby „wypracowania modelu skutecznych rozwiązań w zakresie praktycznej ochrony zabytków archeologicznych”. W kolejnej części zatytułowanej *Zakres pracy*, Autor określił jako „zakres merytoryczny” „szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe, w tym zwłaszcza archeologiczne, a w jego ramach kwestia poszukiwania zabytków”. W odniesieniu do zakresu chronologicznego, praca zdaniem Autora dotyczy „poszukiwań zabytków datowanych na okres pradziejowy poprzez średniowiecze aż do czasów współczesnych”. Kolejna część *Wstępu*, zatytułowana *Sposób ujęcia tematu*, została poświęcona wyjaśnieniu podstawowych pojęć, do jakich Autor zaliczył „poszukiwacze skarbów”, „poszukiwacze zabytków” czy „detektorysty”. W kolejnej części zatytułowanej *Układ pracy*, Autor przedstawił pokrótce zawartość poszczególnych części – rozdziałów (z podrozdziałami), wraz z załącznikiem, który jest „tabelaryczne zestawienie organizacji (stowarzyszeń) zrzeszających „poszukiwaczy skarbów” w Polsce”. Ta część pracy została przygotowana poprawnie, Autor

jasno formułuje cele, zakres, jak i podstawowe terminy. Pośród krytycznych uwag można tutaj wymienić sposób definiowania, czy też wąskiego rozumienia „poszukiwaczy skarbów”, a więc osób, „które poszukują zabytków przy użyciu wykrywaczy metali”, z czym nie do końca można się zgodzić.

W kolejnym rozdziale zatytułowanym *Poszukiwacze i ich narzędzia*, Autor kreśli ogólną historię badań tytułowego zjawiska w podrozdziale zatytułowanym *Początki zjawiska „poszukiwania skarbów*, jak i charakteryzuje metody i narzędzia służące poszukiwaniu zabytków metalowych w drugiej części ww. rozdziału, zatytułowanej *historia i rozwój narzędzi służących do poszukiwania metali*. Ta część pracy, choć poprawnie prezentuje historię zjawiska i charakterystykę narzędzi, to jednak pomija dość istotne zagadnienia – narzędzia w rękach tytułowego środowiska, mianowicie posługiwanie się zasobami archiwalnymi (np. mapy, zdjęcia, źródła pisane), wywiadami itp. Dostrzegalny jest również miejscami brak odwołań do literatury przedmiotu.

Rozdział trzeci zatytułowany „*Poszukiwacze skarbów*” w kulturze i środkach przekazu, to część pracy, w której Autor - w kolejnych podrozdziałach – omawia m.in. „społeczne postrzeganie dziedzictwa archeologicznego”, a zarazem jego kreowanie, prezentując tytułowe zagadnienie z perspektywy ogólnej analizy: wydawnictw książkowych (podrozdział pt. *Literatura*), produkcji filmowych (podrozdział pt. *Film*), produkcji mediów tradycyjnych – z pominięciem audycji radiowych - (podrozdział pt. *Telewizja*), wydawnictw w formie czasopism (podrozdział pt. *Prasa*), materiałów powstałych w ramach mediów społecznościowych (podrozdział pt. *Media społecznościowe*). W tej części Autor w sposób ciekawy i autorski prezentuje tytułowe zjawisko, ale niestety nie w pełni, a do tego w sposób bardzo ogólny, przekrojowy, czy też wybiórczy, rezygnując (chyba świadomie) z przywołania licznych publikacji w tym temacie.

Kolejny rozdział zatytułowany *Analiza wyników badań ankietowych środowiska „poszukiwaczy skarbów”*, dotyczy zrealizowanych przez Autora badań socjologicznych, opartych m.in. na przygotowanych (anonimowych) ankietach, przeprowadzonych w okresie 08.12.2016-08.01.2017 r., w których uczestniczyło łącznie 1399 respondentów. Ankiety składały się z 37 pytań, a celem przeprowadzonych badań były przede wszystkim: (1) „analiza stosunkowo nowego i bliżej nieznanego zjawiska”, jak również (2) stworzenie podstawy „pewnych ogólniejszych wniosków”, zważywszy na fakt, o którym napisał Autor dysertacji, że

„dobór próby badawczej miał charakter nieprobabilistyczny”, a sama „próba nie spełnia warunków reprezentatywności”. W tej części pracy Autor przedstawił - w podrozdziale *Formularz badania ankietowego* – zawartość ankiet tj. pytania ankietowe. W kolejnej części – w podrozdziale zatytułowanym *Omówienie i analiza wyników badań ankietowych* – Autor zaprezentował wyniki ankiet (udzielone odpowiedzi) przede wszystkim w formie wykresów i procentowego rozkładu odpowiedzi na poszczególne pytania, dodając do każdego z analizowanych pytań komentarz z autorskim wnioskiem lub wnioskami. Ostatnia część rozdziału poświęconego badaniom ankietowym – zatytułowana *Rezultaty uzyskane w wyniku badań ankietowych* – została poświęcona ich podsumowaniu. Autor m.in. skonstatował, że: (1) „otrzymano dane pozwalające na charakterystykę i analizę badanej zbiorowości „poszukiwaczy skarbów” pod względem cech społeczno-demograficznych”, (2) „uzyskane dane mogą służyć dalszej, pogłębionej analizie społecznej, a przede wszystkim wskazywać dalsze kierunki dotyczące badań nad poszukiwaniami za pomocą sprzętu elektronicznego”, (3) „uzyskano również odpowiedzi na pytania szczegółowe dotyczące stanu wiedzy w zakresie ochrony zabytków na gruncie polskiego prawa oraz wyposażenia technicznego służącego detektorystom do realizacji swoich zainteresowań i zajęć”. Ta część dysertacji prezentuje ogromny wkład, wysiłek, jak i dostrzegalny efekt pracy Autora. Kilka wykresów (jedynie z numerami, bez opisu poprzedzającego numerację) niestety chyba zamieszczono z błędnym określeniem rozkładu procentowego np. wykres nr 10, 13, 14. Dyskusyjne jest określenie „badani socjologiczne”, a niezwykle zaskakujące, i jakże skromne w swej treści oraz objętości jest podsumowanie w tej części pracy badań ankietowych.

W kolejnej części pracy, zatytułowanej *Regulacje prawne poszukiwania zabytków na świecie*, Autor zaprezentował ogólną charakterystykę przepisów (stan na dzień 31 grudnia 2022 r.) w krajach Unii Europejskiej (z pominięciem Polski, z uwagi na szersze i oddzielne omówienie przepisów krajowych w dalszej części dysertacji), w pozostałych krajach Europy oraz w Stanach Zjednoczonych, dokonując ich przekrojowej analizy porównawczej „pod względem definicji zabytku archeologicznego, legalności amatorskich poszukiwań zabytków, ewentualnych sankcji za złamanie przepisów i prawa własności odnalezionych przedmiotów”. Rozdział zamyka *Podsumowanie*, w którym Autor zawarł m.in. scalenie przeprowadzonych analiz, wnioski, wraz autorskim, tabelarycznymi zestawieniami „kluczowych zagadnień dotyczących amatorskich poszukiwań z wykorzystaniem wykrywaczy

metali w poszczególnych państwach Unii Europejskiej” i „pozostałych państwach uwzględnionych w rozprawie”. W tej części dysertacji Autor wykonał ogromną pracę, zarówno pod względem zestawienia, jak i przeanalizowania licznych materiałów. Niezwykle dyskusyjnym jest jednak oparcie się na tekstach, które nie były analizowane w oryginale, a jedynie (prawdopodobnie większość) na tłumaczeniu wykonanym za pośrednictwem tłumacza on-line tj. Google Translate, co jednak chyba Autor dostrzegł, zapowiadając, że opracowanie ma charakter „poglądowy”. W tej części pracy Autor dość nieproporcjonalnie przeanalizował i omówił sytuację w poszczególnych krajach, co widać zarówno po objętości tekstu poszczególnych podrozdziałów, jak i na podstawie przywoływanej literatury przedmiotu.

Kolejną część pracy – rozdział zatytułowany *Prawne i praktyczne aspekty poszukiwania zabytków w Polsce* – Autor poświęcił dość obszernemu omówieniu sytuacji w Polsce, rozbijając zagadnienie na cztery podrozdziały. W pierwszym zatytułowanym *Historia*, została omówiona przekrojowa historia ochrony zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska „poszukiwania zabytków” w okresie od XIX w. do 1962 r., w oparciu o zasadnicze dokumenty, regulujące ochronę zabytków w Polsce. Kolejny podrozdział zatytułowany *Teraźniejszość. Ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* to część, którą Autor przeznaczył na prezentację ww. ustawy, z autorskim komentarzem. Podrozdział pt. *Prawo międzynarodowe* został poświęcony wybranym regulacją prawnym i dokumentom doktrynalnym. Ostatnia część rozdziału to podrozdział zatytułowany *Pozostałe przepisy prawa polskiego*, w którym to Autor omówił przekrojowo regulacje w Polsce związane z wybranymi dokumentami i procedurami administracyjnymi. W zamknięciu tej części pracy, Autor dokonał pewnej oceny sytuacji, stwierdzając m.in. „postępujące zagmatwanie prawa ochrony zabytków w Polsce skutkuje brakiem jego efektywności”, „z powodu braku narzędzi prawnych i niedostatków personalnych nie ma możliwości skutecznej ochrony zabytków w jej praktycznym wymiarze”, „legislacyjne powiązanie poszukiwań przy użyciu wykrywaczy metali z zabytkami, choć może wydawać się logiczne i konsekwentne, przynosi bardzo poważne implikacje”, a zarazem postulując pewne rozwiązania, stwierdzając m.in., że „najlepszym rozwiązaniem w przyszłości byłaby zmiana przepisów dotyczących posługiwania się wykrywaczami metali i innymi urządzeniami służącymi do poszukiwań zabytków na wzór rozwiązań zastosowanych w odniesieniu do

bezzałogowych statków powietrznych, potocznie zwanych dronami”. Rozważania dotyczące zagadnień prawnych, podobnie jak we wcześniejszym rozdziale, należy uznać za wystarczające dla tego typu pracy, świadczące o rozeznaniu Autora w przepisach, jednak nie wyczerpujące tematyki. Zastanawiające jest rozdzielenie wywodu dotyczącego polskich przepisów, podrozdziałem „Prawo międzynarodowe”, co w pewnym stopniu rozbija wywód.

W kolejnym, zasadniczym rozdziale pracy – pt. *Znaczenie dziedzictwa archeologicznego dla społeczeństwa* – Autor dokonał przekrojowego omówienia tytułowego zagadnienia, poprzez odniesienie się m.in. do „nowej filozofii ochrony dziedzictwa” (podrozdział pt. *Nowa filozofia ochrony dziedzictwa*), „Krajowego programu ochrony Zabytków (...)” (podrozdział pt. *Krajowego programu ochrony Zabytków i opieki nad Zabytkami z udziałem społeczeństwa*), tzw. „public archaeology” i „archeologii wspólnotowej (podrozdział pt. *Public archaeology czy archeologia wspólnotowa?*), jak również do tzw. „wspólnotowości działań” (rozdział pt. *Wspólnotowość działań z lokalnymi społecznościami a detektoryści*). Wątkiem wiodącym tej części pracy jest próba poszukiwania możliwości współpracy pomiędzy archeologami i detektorystami. Autor podkreśla w ww. rozdziale m.in. brak debaty publicznej w odniesieniu do tytułowych zagadnień dysertacji. Ta część pracy, w kilku miejscach, ma również postulatyczny charakter, ukierunkowany w stronę wyrażenia autorskich propozycji przyszłych rozwiązań, co też dobitnie wyraża ostatni podrozdział, konstatując, że „choć współpraca z archeologami wydaje się jedyną słuszną drogą, należy ją poprzedzić szeroką dyskusją i wypracowaniem odpowiednich rozwiązań prawnych”. Powyższy rozdział należy uznać za cenny i istotny dla omawianego zagadnienia, jednak chyba przygotowany w sposób ogólny, z pominięciem wielu publikacji. Pewne wnioski, jak i treść ww. rozdziału, skłaniają do pytania czy nie byłoby zasadniejszym w tym wypadku (pod względem układu pracy) przeniesienie rozdziału do końcowej części pracy.

Kolejna część pracy, zatytułowana *Prospekcje i badania archeologiczne z udziałem detektorystów i wykorzystaniem wykrywaczy metali*, została poświęcona omówieniu wybranych przykładów działań w Polsce, odnoszących się do: badań na Kujawach (podrozdział pt. *Zastosowanie detektora metali w badaniach i ochronie stanowisk archeologicznych na Kujawach*), prospekacjach na Polach Grunwaldu (podrozdział pt. *Prospekcje na Polach Grunwaldu*), badań pola bitwy pod Kunowicami (podrozdział pt. *Badania archeologiczne pola bitwy pod Kunowicami*), zasobów w historycznych granicach

Wielkopolski (podrozdział pt. *Corpus Thesaurorum Poloniae*), a także innym, przykładowym projektem (zaprezentowanych w węższym zakresie pod względem charakterystyki badań w recenzowanej dysertacji), w których uczestniczyli detektorysty (podrozdział pt. *Inne przykłady projektów angażujących „poszukiwaczy skarbów”*). Omawiana część pracy wnosi przede wszystkim – a zarazem inicjuje w dysertacji – omówienie praktycznych działań związanych z aktywnością detektorystów. Autor kilkoma głównymi przykładami, jak i innymi, wybranymi badaniami angażowania detektorystów, ukazał niezbędne w tej pracy spojrzenie na analizowane zjawisko. Choć we wstępie do ww. rozdziału znalazły się informacje na temat dyskusji specjalistów w tym temacie, to jednak taką charakterystykę należy uznać jedynie za przekrojową.

W rozdziale zatytułowanym *Destrukcyjna działalność „poszukiwaczy skarbów”*, Autor podjął się omówienia jednego z kluczowych zagadnień pracy doktorskiej, mianowicie negatywnego wymiaru działań detektorystów, ukazując w poszczególnych podrozdziałach m.in. przykłady niszczenia dziedzictwa archeologicznego (podrozdziały pt. *Przykłady ingerencji detektorystów w dziedzictwo archeologiczne, Casus Cichobórza, Casus Puszczy Bolimowskiej, Casus Ułowa, Casus Murzynna*). W dalszej części ww. rozdziału Autor zaprezentował i omówił również („poglądowo”) przykłady zagrożeń dla życia, zdrowia i mienia (podrozdział pt. *Zagrożenia dla życia, zdrowia i mienia związane z działalnością „poszukiwaczy skarbów”*). Powyższy rozdział jest kontynuacją poprzedniego, tym razem jednak prezentując w sposób trafny negatywny wymiar działalności detektorystów. Autor zaznacza w tej części, że prezentuje wybrane przykłady, co należy najprawdopodobniej rozumieć jako wyjaśnienie i brak możliwości omówienia wielu innych (m.in. z uwagi na objętość i charakter pracy), choć można mieć uwagi do rodzaju określonych przykładów, i niepełnej charakterystyki negatywnych działań, jak i ich skutków.

W dalszej części – rozdziale pt. *„Poszukiwacze skarbów” wobec grobów wojennych*, Autor dokonał niejako dalszej prezentacji nieodpowiednich działań środowiska detektorystów, osadzając rozważania w obszarze związanym z grobami wojennymi. W dwóch podrozdziałach zatytułowanych *Przykłady oddziaływania „poszukiwaczy skarbów” na groby wojenne* oraz *Ocena wpływu działalności „poszukiwaczy skarbów” na dziedzictwo grobów wojennych*, Autor w pierwszej kolejności przedstawił przykłady przede wszystkim negatywnych działań, dokonując w kolejnej części ich oceny, ze wskazaniem na niezwykle

niekorzystny skutek charakteryzowanej aktywności środowiska detektorystów. Rozdział jest niezwykle ważnym zbiorem informacji, jak i negatywnych przykładów działalności detektorystów, a zarazem autorskim ich zestawieniem, łącznie z dwoma poprzednimi rozdziałami.

W ostatnim, zasadniczym rozdziale, zatytułowanym *Wieloaspektowa ewaluacja środowiska „poszukiwaczy zabytków”*, Autor podjął się sformułowania prognoz na rzecz dalszych działań wspierających ochronę zabytków, w kontekście działalności „poszukiwaczy skarbów”. Starając się scalić wcześniejsze rozważania, Autor w omawianym rozdziale podjął się zdiagnozowania zjawiska, z ukierunkowaniem (w ramach pięciu podrozdziałów) na: „1) odnalezienie źródłosłowu pojęcia „poszukiwaczy skarbów”, 2) ocenę liczby czynnych „poszukiwaczy skarbów”, 3) charakterystykę przyczyn społecznych podejmowania poszukiwań, 4) diagnozę funkcjonowania detektorystów w społeczeństwie, 5) próbę uzdrowienia sytuacji w najbliższej przyszłości poprzez edukację i partycypację archeologów i detektorystów w ramach archeologii wspólnotowej”. Pozytywnie należy ocenić wysiłek Autora i powstałą diagnozę, wraz z podjęciem próby „uzdrowienia sytuacji”. Słabą stroną rozdziału jest m.in. wnikliwsze uwzględnienie toczących się w ostatnim czasie dyskusji, debat, jak i publikacji w tym temacie.

Przedostatnia część pracy – *Podsumowanie* – została poświęcona podsumowaniu autorskich studiów nad zjawiskiem „poszukiwaczy zabytków”, a także zbiorczej prezentacji postulatów ukierunkowanych w stronę uregulowania badanego problemu w przyszłości, co Autor zrealizował w ramach dwóch podrozdziałów, zatytułowanych *Archeolodzy kontra „poszukiwacze skarbów”* oraz *Postulaty*. Pracę doktorską wieńczy *Zakończenie*, które ma raczej charakter swego rodzaju apelu ze strony Autora pracy doktorskiej, który konstatuje swoje wywody następująco „jako archeolodzy, musimy zdecydowanie stanąć w obronie naszej nauki i jej wizerunku, ale jednocześnie powinniśmy wyciągnąć rękę do detektorystów”, wzmacniając swoje przesłanie odwołując się do *Dziesięciu Przykazań Archeologiczno-Przedhistorycznych* Erazma Majewskiego z 1907 r.

Praca zawiera szereg pozytywnych elementów, jak i słabe strony, do których można odnieść się w charakterze uwag ogólnych, jak i uwag szczegółowych. Dysertacja napisana jest poprawnym językiem, z nielicznymi potknięciami stylistycznymi, gramatycznymi czy interpunkcyjnymi. Układ doktoratu, jak i logiczność wywodu należy uznać za wystarczające

dla tego typu prac naukowych. Wzbogacenie dysertacji ilustracjami należy ocenić pozytywnie, choć można było tego typu materiałem wzmocnić przekaz w wielu innych miejscach pracy, co jednak nie może mieć decydującego wpływu na końcową ocenę.

Ogólne – krytyczne uwagi należy kierować w stronę m.in. nietypowej propozycji numeracji poszczególnych części pracy, a dalej rozdziałów, gdzie numeracja ciągnęła uwzględnia zarówno wstęp, podsumowanie i zakończenie, jak i zasadnicze rozdziały pracy. Objętość poszczególnych rozdziałów jest dość zróżnicowana – część jest bardzo obszerna, a część zdecydowanie mniejsza. Pośród rozdziałów zasadniczych widoczny jest również rozdźwięk między ilością i wyszczególnianiem podrozdziałów. Zestawiając w całej pracy podawane przedziały czasowe np. wykonywania ankiet (2016-2017), analizowanie przepisów w poszczególnych krajach (do 2022 r. – warto podkreślić, że Autor nie podał daty od kiedy prowadził analizę), zestawienie wniosków i nagród przyznanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (lata 2012-2020), czy też zestawienie złożonych wniosków i wydanych pozwoleń przez Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków w Polsce (lata 2016-2019), należy uznać, że pod tym względem praca objęła analizę określonych zagadnień, które nie zazębiają się czasowo. Poza tym praca składana w roku 2024 wykazuje wyraźne braki pod względem analizy ww. – przykładowych zagadnień z ostatnich lat, choć ten okres nie jest całkowicie pomijany przez Autora np. w podrozdziale 10.2 są odniesienia do 2024 r. Zestawienie polskich stowarzyszeń zrzeszających „poszukiwaczy skarbów” nie posiada informacji na temat jego aktualności i/lub czasu powstania. Te rozbieżności czasowe, jak i brak danych z ostatnich lat powodują, że w pewnym sensie pracy nie można uznać za relacjonującą i analizującą aktualną sytuację. W odniesieniu do tego zagadnienia nasuwa się uwaga, że praca objęła czasowo (analiza materiałów dotyczących tytułowego zjawiska) lata 2012-2024, zbierając i poddając w różnorodny sposób oraz różne materiały analizie. Niestety w pracy dostrzegane są braki związane z niektórymi publikacjami, jak i działaniami w Polsce, związanymi z „detektorystami”. Dostrzegalne są poważne braki w uwzględnieniu w pracy niektórych działań, publikacji np. działalność w tym temacie Rady Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego, artykuł Jakuba Wrzoska z Narodowego Instytutu Dziedzictwa (Wrzosek J. 2017. Poszukiwania zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, w świetle obowiązujących przepisów. Uwagi archeologa. Kurier Konserwatorski 14, 41-45), materiały i dyskusje generowane i udostępniane za

pośrednictwem Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, to jedynie wybrane przykłady niedociągnięć, nie wspominając o licznej w tym temacie literaturze przedmiotu, która nie zaistniała w recenzowanej dysertacji. Dyskusyjnym pozostaje metodyka, sposób badania tytułowego zjawiska, opartego m.in. na ankietach, z rodzącym się w tle pytaniem o inny schemat postępowania, czy dobór danych. Pewien niedosyt rodzą wnioski i diagnozy, zarówno w odniesieniu do poszczególnych rozdziałów, jak i końcowych części dysertacji, zwłaszcza ich ogólny charakter, a zarazem finalna postać, które miejscami skłania do wniosku o niewykorzystaniu zgromadzonego zasobu, jak i wiedzy Autora. Niestety w pracy dostrzegalne są też dysproporcje i brak systematyczności pod względem wieńczenia poszczególnych części – rozdziału, gdzie tylko niektóre z nich zamyka podsumowanie lub próba podsumowania.

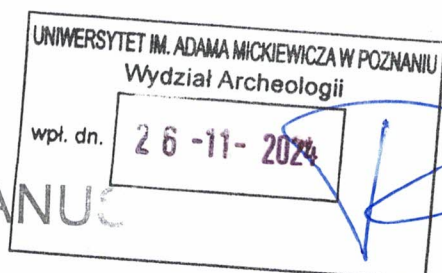
Dokonując podsumowania i oceny dysertacji należy przede wszystkim zwrócić uwagę na liczne pozytywy pracy. Analizowane zagadnienie tzw. „poszukiwaczy skarbów” w Polsce, jak i w innych krajach, należy uznać za temat niezwykle trudny, dyskusyjny, budzący liczne zastrzeżenia itd. Przedłożona do recenzji praca doktorska przede wszystkim jest autorskim, jedynym w swoim rodzaju tak obszernym (w skali kraju) opracowaniem, będąc zarazem w tym wymiarze, jak i temacie przedsięwzięciem prekursorskim. Pionierskie podejście do różnorodnych tematów, w tym do tematów trudnych, warto jednak oceniać pozytywnie m.in. z uwagi na tyczenie drogi w rozwiązaniu problemu (Autor wielokrotnie w pracy podkreślał konieczność naprawy aktualnej sytuacji dotyczącej „detektorystów”), a zarazem z uwagi na podejmowanie się tematów problemowych. Mimo pewnych niedostatków dysertacji, jej główne przesłanie, stawiane cele, jak i ich realizacja, zasługują na pozytywną ocenę, biorąc pod uwagę m.in. wkład w analizę zjawiska poparty ogromną ilością ankiet, jak i ich obszernym zakresem w formie pytań. Z pracy wyłania się również pozytywny obraz Autora zaangażowanego w badanie tytułowego zjawiska, poszukującego i proponującego określone rozwiązania, jak również Autora o dużym doświadczeniu i rozpoznaniu tematu, nie wyrażanego miejscami w sposób bezpośredni. Na pozytywną ocenę zasługuje również zasób danych o ogromnym potencjale diagnostycznym, ale i być może o potencjale w charakterze materiału dowodowego. Wkład w pracę, i jej ogrom potwierdzają m.in. kontakty Autora z ministerstwami poszczególnych krajów, jak i z placówkami dyplomatycznymi. Całość pracy, w tym szczególnie zestawienie przepisów z poszczególnych krajów, stanowią wartość

wychodząca poza sama dysertację, z potencjałem dla innych – przyszłych badań i działań. Recenzowana praca doktorska ukazuje ogrom zjawiska, które w autorski sposób zostało przedstawione, choć w sposób niewyczerpujący problemu, a co należy widzieć, być może jako zapowiedź dalszych działań w tym temacie w oparciu o szersze grono specjalistów z udziałem Autora. Choć środowisko detektorystów jest w wielu sytuacjach negatywnie oceniane, jak również w skrajnych przypadkach niemalże usuwane z jakiegokolwiek aktywności, to jednak wyrażane stanowisko przez Autora dysertacji, pokazuje daleko idące zrozumienie i uwzględnienie „poszukiwaczy skarbów” w działaniach na rzecz dziedzictwa archeologicznego, kreśląc propozycję swego rodzaju kompromisowego rozwiązania, które należy ocenić pozytywnie, jako swoistą i trafną diagnozę, powstałą na bazie przeanalizowania i wysłuchania licznych głosów w tym temacie. Odnosząc się do podsumowań poszczególnych rozdziałów pracy, jak i części zamykających dysertację, można odnieść wrażenie, że formułowane wnioski oraz postulaty miejscami wydają się oczywiste, powielając już znane, to jednak ich scalenie i zbiorowe przedstawienie (na tle przeanalizowanych materiałów, przeprowadzonych badań itd.) skłania do uznania ich za autorskie. Zamieszczone i omówione w różnych częściach pracy przykłady działalności „detekroystów”, same w sobie stanowią oryginalny i jedyny w swym rodzaju zbiór materiałów, które wzmacniają przesłanie o konieczności zajmowania się tytułowym zjawiskiem.

Nawiązując do stawianych celów pracy doktorskiej, zwłaszcza głównego, którym jest „ocena wpływu działalności detektorystów (i szerzej eksploratorów) na stan zachowania elementów dziedzictwa archeologicznego i próba wypracowania modelu przeciwdziałania destrukcji dziedzictwa dokonywanej w wyniku czynności poszukiwawczych”, należy uznać, że Autor dokonał takiej oceny, z drobnym zastrzeżeniem do jej stopnia szczegółowości. Co do drugiego elementu zasadniczego celu pracy, Autor podjął próbę wypracowania modelu, jak i wypracował autorski model, choć jego prezentacja i ogólny charakter pozostawiają pewien niedosyt. Kolejny cel, który – w formie deklaracji – został określony jako analiza „przyczyn podejmowania aktywności związanej z poszukiwaniem zabytków przez osoby nieposiadające wykształcenia wyższego”, podejmując się wieloaspektowej analizy środowiska określanego mianem „poszukiwaczy skarbów”, w szerszym kontekście społecznym, również został osiągnięty, a zdiagnozowanie „przyczyn podejmowania” omawianej aktywności, warto

widzieć jako swego rodzaju kreślenie przez Autora profilu psychologicznego „detektorysty”. Zakładane efekty pracy, jak i środki pozwalające zrealizować wyżej wymienione cele to przede wszystkim (1) „precyzyjne zdefiniowanie” związanych z ww. zjawiskiem zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego, (2) podjęcie próby „wypracowania płaszczyzny współpracy w ramach działań wspólnotowych”, (3) „uporządkowanie wiedzy w zakresie polskiego i międzynarodowego prawa ochrony zabytków”, (4) „wskazanie możliwości pewnego konsensusu między środowiskiem akademickim a poszukiwaczami oraz wypracowanie płaszczyzny potencjalnej współpracy między tymi środowiskami”, (5) podjęcie próby „wypracowania modelu skutecznych rozwiązań w zakresie praktycznej ochrony zabytków archeologicznych”, należy uznać za osiągnięte (ww. efekty), w ramach poszczególnych części pracy, jak i w ramach całości.

Dysertacja mgr. Marcina Michalskiego bez wątpienia jest praca autorską, podejmująca się ważnego zagadnienia, jak i pracą wnoszącą *novum* do badań nad zjawiskiem „poszukiwaczy skarbów”, a także pracą stanowiącą opracowanie problemu naukowego. Postuluje się publikację całości lub fragmentu/ów dysertacji po uwzględnieniu uwag recenzentów, wprowadzeniu uzupełnień, zmian, jak i po dokonaniu redakcji licznych fragmentów, a także po dokonaniu aktualizacji danych i literatury na temat poruszanych zagadnień. Autor pracy doktorskiej wykazał się odpowiednim poziomem wiedzy teoretycznej w dyscyplinie archeologia, jak i umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z powyższym wnoszę do Rady Wydziału Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie mgr. Marcina Michalskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Praca pt. *Poszukiwacze skarbów” w kontekście dziedzictwa archeologicznego* autorstwa mgra Marcina Michalskiego spełnia wymagania formalne i merytoryczne stawiane pracom doktorskim określone w art. 13. „Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2023 r.”.

VIDI DECANUS

DZIEKAN
Wydziału Archeologii

prof. dr hab. Andrzej Michałowski

/ dr hab. Rafał Zapłata, prof. ucz. /